

Tratamentul africatelor prepalatale *č-ĝ* în dacoromâna actuală

Sorin Guia

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

The purpose of this article is to present the treatment of pre-palatal affricates in Dacoromanian as it can be heard on tapes recorded nowadays. The phenomena have been observed first of all from a diatopic perspective, but we have also considered the variations between generations, sexes and social strata.

Studiul de față se bazează pe un corpus de texte realizat în cadrul cercului de dialectologie și sociolingvistică, seminar care are ca principale obiective a fost dezvoltarea abilității participanților pentru realizarea anchetelor lingvistice, pentru transcrierea și interpretarea principalelor fenomene ce caracterizează limba vorbită în spațiu dialectal, cât și realizarea unei arhive și a unor corpusuri de texte, care să reflecte situația actuală a dacoromânei¹. Multe dintre textele transcrise în cadrul acestui cerc au stat la baza realizării unor lucrări de licențe². Majoritar moldovenești, dar și din alte zone ale țării (Bistrița Năsăud, Maramureș, Satu Mare, Alba, Hunedoara, Covasna), textele culese de-a lungul a cinci ani de activitate, au fost incluse într-o arhivă și au fost publicate - în urma selecției și a corectării unor chestiuni de transcriere - într-un corpus de texte dialectale (ce cuprinde texte tematice din 60 de puncte de anchetă), menit să ofere o radiografie corectă asupra graiurilor dacoromâne la început de secol XXI³.

Tratamentul africatelor *č-ĝ* (< lat. c, g + e, i), după Emil Petrovici, care stă la baza împărțirii teritoriului dacoromân în cinci subdialecte, reprezintă una dintre teoriile fundamentale de la care se pornește în descrierea variațiilor diatopice ale graiurilor actuale.

¹ Pe lângă aprofundarea noțiunilor teoretice privitoare la metodele folosite pentru culegerea materialului dialectal, la sistemul de transcriere fonetică cu semne diacritice, studenții sînt antrenați în discuții științifice, unele polemice, fiecare prezentîndu-și strategiile utilizate pentru a determina cooperarea subiectului vorbitor, dar și problemele apărute pe parcursul anchetei.

² Anual, circa 20 de studenți au elaborat (micro)monografiile dialectale în care sînt descrise, din perspectivă diacronică și sincronă, varietățile diatopice și diastratice, principalele fenomene lingvistice care individualizează graiurile din comunele luate în discuție.

³ Vezi transcrierea fonetică a textelor dialectale în Sorin Guia, *Dialectologie română. Studii și corpus de texte*, Iași, Editura Vasiliana'98, 2014, p. 163-382. În acest sens, exemplificările se vor face cu precizarea județului și a localității în care s-au efectuat anchetele și a numărului textului în cadrul corpusului menționat.

Africatele prepalatale se păstrează ca în limba literară în aria sudică a dacoromânei și în sudul Transilvaniei⁴, în timp ce în graiurile din Crișana se conservă doar africata surdă, cea sonoră fiind pronunțată ca fricativă: *j*⁵.

Astfel, în **graiurile crișene**, dar și în unele graiuri ardelenesti, africata alveolo-palatală surdă *ç* se păstrează ca în limba literară și ca în graiurile de tip sudic, nealterându-se prin durificare, ca în Maramureș, sau prin pierderea elementului oclusiv, ca în Moldova sau Banat: *atuñca*, *beç*, *çêntru*, *çerjâlji*, *çergă*, *çobán*, *çorápk'*, *cócînă*, *corbác*, *façém*, *fiçórji*, *piçóc*, *piçóre*, *raçitúri*, *rêçe*, *rugaçúne*, *tolçér(i)*, *zăçe*; *atuñc*, *zíce*, *çiñc*, *atuñcina*, *obiçéju* (SM, Odoreu, 3). Elementul oclusiv nu se pierde nici în partea apuseană a județului Alba, în Țara Moșilor, africata prepalatală fiind conservată în exemple precum: *îñçépem*, *fáçe*, *feçóri*, *máçină*, *çiñzác*, *atuñca*, *îñçét* (AB, Vințu de Jos, 1); *atuñca*, *beç*, *çêntru*, *çerjâlji*, *çergă*, *çobán*, *çorápk'*, *cócînă*, *corbác*, *façém*, *fiçórji*, *piçóc*, *piçóre*, *raçitúri*, *rêçe*, *rugaçúne*, *tolçér(i)*, *zăçe* (AB, Gârda de Sus).

În ceea ce privește africata sonoră, subiecții în vîrstă și cu instrucție minimală o pronunță *j* (*mérjim* și la padútri și la biserică) - AB, Gârda de Sus, f, 64 de ani, 8 clase; *merjeám* (pe acló), (să-î puátă) *culéje*, *spárjem* (brazda) - AB, Gârda de Sus, b, 71 de ani, 8 clase; *jémenj* - AB, Gârda de Sus, f, 65 de ani, 4 clase; (să nu se) *báje* (apa) - AB, Gârda de Sus, b, 77 de ani, fără studii; *jem* (d'e prúne) - AB, Gârda de Sus, f, 79 de ani, 8 clase; *mérjem* - AB, Gârda de Sus, f, 70 de ani, 4 clase; *creñji* (dî brad) - AB, Gârda de Sus, b, 86 de ani, 4 clase). Urmare a contactelor îndelungate între românii și maghiarii din Transilvania, mediu propice apariției bilingvismului, care stimulează procesele de împrumuturi, cele două sisteme lingvistice, deși conviețuiesc în concurență, capătă porțiuni comune, ceea ce și explică capacitatea de a adapta și de a rosti vocale și consoane caracteristice

⁴ Muntenia este singurul subdialect de la nord de Dunăre în care ambele africate prepalatale se păstrează nealterate, ca în limba literară, nefiind supuse fricativizării sau durificării: *çer*, *çiñc*, *çînă*, *crúce*, *çără*, *çer*, *çánă*, *plîñge*, *fúge*, *nîñge*, *çenerică*, *strîñge*.

⁵ Africata sonoră *ç* cunoaște atât forme cu africata nealterată (ca în subdialectul muntean și în limba literară) sau durificată (ca în Marmureș), cât și forme cu africata pronunțată fricativ (în Moldova, Banat și în Crișana). Dacă în Moldova și în Banat africata sonoră se fricativizează la *z*, respectiv *ç*, în Crișana și în graiurile de tranziție dinspre Crișana spre sud-vestul sau sud-estul Ardealului pronunțarea africateri sonore se face ca *j* (cazul celor două comune anchetate din județul Alba, dar și al comunei Odoreu, din județul satu Mare): *ajúnje* (AB, Vințu, 1); *alejeá* (AB, Vințu, 2), *mérje* (AB, Vințu, 3), *mérje* (AB, Vințu, 5), *culejém*, *strîñje* (AB, Vințu, 7), *luñjít* (AB, Căpîlna, 1); *fujít* (SM, Odoreu, 1), *spárje*, *aléje*, *jérunt* „genunchi” (SM, Odoreu, 3), *márjină* (SM, Odoreu, 5), *urjént* (SM, Odoreu, 7).

maghiarei⁶. Putem spune că pronunțarea lui *ğ* ca *j* este rezultatul coacțiunii tendinței interne de pronunțare a africatei sonore ca fricativă și a influenței maghiare, care a impulsionat realizarea acestei tendințe. Atît în Crișana și în unele graiuri vestice ale dacoromânei (unde influența maghiară a fost mai puternică), cît și în maghiara veche, această confuzie conduce la păstrarea africatei surde *č* fără pereche sonoră⁷. În plus, trecerea lui *ğ* la *j* „trebuie să se fi realizat, după toate probabilitățile, printr-o fază intermediară cu *ž*”, inexistența acestui sunet în maghiară și dificultățile de rostire conducînd la înlocuirea sunetului cu o altă constrictivă (*j*) și la adoptarea acestei rostiri și de către românii bilingvi și, prin aceștia, și de către cei monolingvi⁸.

Formele cu fonetisme literare (cu africata nealterată), mult mai numeroase, sînt preferate de subiecții tineri și de cei cu studii medii (*mérġem*, *mîñga* – AB, Gîrda de Sus, b, 12 ani, 6 clase; *čerg*, *sparġ* (*brazdele*) – AB, Gîrda de Sus, f, 41 de ani, 10 clase; *ġîner* – AB, Gîrda de Sus, f, 60 de ani, fostă învățătoare). Semnalăm o ușoară tendință de durificare în partea de nord-est a Crișanei (*č*, uneori notîndu-se variante intermediare între africata prepalatală și africata durificată) și de fricativizare în Țara Oașului și la extremitatea sudică (*ğ*, uneori notîndu-se variante intermediare între africata prepalatală și africata fricativizată). În cîteva situații, fonetismul literar coexistă cu cel regional la același subiect vorbitor: *dóġele*, respectiv (*să nu*) *báje* (*apa*) (AB, Scărișoara, b, 77 de ani, fără studii); *să uúnġe*, respectiv *să uúnje*, *se strîñjeáu* (AB, Scărișoara, f, 39 de ani, 10 clase).

Nici în *graiurile maramureșene* nu se modifică modul de articulare al africatelor, acestea schimbîndu-și doar locul de articulare, prin durificare (*č*, *ğ*). Maramureșul este singurul subdialect din aria nordică a dacoromânei care nu transformă cel puțin una dintre africatele prepalatale în constrictive, modificarea petrecîndu-se doar în locul de articulare, ambele africate pronunțîndu-se dur, determinînd velarizarea vocalei următoare): *čărb*, *čîzmări*, *tráġă*, *sîngă*, *ġîñgină* „gingie”, *ġîñere*, *plîñgă*. Aria acestei realizări a africatelor prepalatale este generală și colectivă în Maramureș și în Țara Lăpușului.

În *graiurile ardelenesti*, africata surdă *č* se păstrează ca în limba literară în nord-vestul⁹ și sud-estul Transilvaniei (*pičór*, *sprîñcănă*, *sîngác*), fricativizîndu-

⁶ Vezi studiul lui Alexandru Gafton, *Caracterul neîntrerupt al influențelor maghiare asupra românei*, publicat online pe site-ul academia.edu (http://www.academia.edu/6978305/Influenta_maghiara), accesat la 1.XII.2014.

⁷ Vezi Francisc Király, *Contacte lingvistice. Adaptarea fonetică a împrumuturilor românești de origine maghiară*, Editura Facla, Timișoara, 1990țș, p.- 163-164.

⁸ Cf. Enikő Pál, AB, Scărișoara *Influența limbii maghiare asupra limbii române. Perioada veche*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014, p. 206-207.

⁹ În partea de nord a Transilvaniei se înregistrează o ușoară tendință de durificare a africatei surde (*crúče*, *duči*), fonetism caracteristic subdialetului maramureșean.

se la *ś* (*dušém, răśălă, sîmbru* - BN, Ilva Mare, 1; *siñevá* - BN, Ilva Mare, 2; *întrodúsi* - BN, Ilva Mare, 3; *adúšé, šuocáñe, cuoșéñi* - BN, Ilva Mare, 4; *śóris* - BN, Ilva Mare, 5; *fužé* - BN, Ilva Mare, 4) în graiurile din nord-est și la *ś* în cele din sud-vestul Transilvaniei (*petrešere, fășáu, sorbă, sîște, tuorsám, zîśá, se prišepéáu*, să țe *cuminís* - HN, Petrila, 3), ariile nefiind totdeauna net delimitate. În județul Covasna, în localitatea Zăbala, africaterile nu se alterează, păstrîndu-se ca în pronunțarea literară: *dózeč, cîņzeč, cîrca, produčeri* (CV, Zăbala, 1, b, 55 de ani, 12 clase), să *răcâscă, macêrat*, s-uo *măñîñce* (CV, Zăbala, 2, f, 37 de ani, 12 clase), *Crăcîun* (CV, Zăbala, 4, f, 60 de ani, 8 clase), *Crečún* (CV, Zăbala, 5, f, 42 de ani, 12 clase).

Africata sonoră *ğ* se păstrează în jumătatea sud-estică a provinciei (deși tendința înclină spre pronunțarea cu *j*), uneori și în graiurile din estul Munților Apuseni (*déget, ġenúġ'k', ġîñġîje, sîñge*), pronunțîndu-se fricativ în jumătatea nordică și în partea de sud-vest a Transilvaniei (*împîñje*, în nord-vest; *împîñze*, în sud-vest; *zême*, în nord-est), între cele două arii înregistrîndu-se fluctuații în tratamentul africaterii sonore (de ex., pct. 831 din ALR I, înregistrează formele *ženúġ'k'*, dar *sîñge*), dar și fonetisme intermediare între africata păstrată ca în limba literară și africata fricativizată (*ġjenúġ'k'*) sau între cele două fricative provenite din alterarea africaterii sonore în stadii de evoluție diferite (*jžěánă*)¹⁰.

O importantă caracteristică consonantică în **subdialectului moldovean** este legată de trecerea africaterii *č-ğ* la fricativele *ś-z*, prin pierderea elementului oclusiv¹¹, fenomenul fiind asemănător și în graiurile bănățene (*ś, z*)¹². Aria

¹⁰ Pe baza tratamentului africaterii *č, ġ*, graiurile ardelenesti se pot grupa în trei arii, care se racordează cu ariile învecinate (muntenească, moldovenească/bănățeană și crișeană): a) aria *č, ġ* (cu ambele africate păstrate ca în limba literară); b) aria *č, ġ < ś (ś) - ž (z)* (cu ambele africate fricativizate); c) aria *č = č, ġ < j* (cu africata surdă păstrată ca în limba literară și pronunțarea ca *j* a africaterii sonore). Vezi, pentru o prezentare detaliată, Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, p. 363-364.

¹¹ Dacă repartiția graiurilor dacoromâne după Emil Petrovici are ca punct de plecare tratamentul africaterii prepalatale *č-ğ* (< lat. *c, g + e, i*), una dintre cele mai importante caracteristici consonantice ale subdialectului moldovean este trecerea africaterii *č-ğ* la fricativele *ś-z*, prin pierderea elementului oclusiv¹¹: *aśála, aśēja, bješ, bošesc, călsu, coștă, crășun, disfășém, dúsi, dúlși, fășém, iñcuási, iñsărșinatá, iñsepiém, măšelár, opíns, śásuri, sárviś, rășești, qurșiși, sîmbru, sîmitír, sirేశ, śáfă, śápă, śobán, śobăněști, socñesc, śorápi, porś, rășiturí, sășerám, surśéli, śurséli, śobán, síturá, porś, vaś, zăși; aližézém, dežetár, dežitú, măržéli, mjeržém, muoșnéž, strîñž, žucáu, režimént, tocmáz.*

¹² În graiurile bănățene, consoanele africate prepalatale *č* și *ğ* și-au pierdut elementul oclusiv, devenind fricativele alveolopalatale *ś* și *z*, fenomen similar celui din Moldova și Transilvania de nord-est, cu precizarea că fricativele rezultate în zona Banatului sînt

moldovenească a fricativizării africatelor este extinsă și spre graiurile ardelenesti de nord-est, în cazul corpusului nostru exemplificarea făcându-se prin texte înregistrate în Ilva Mare (BN): *dušém, răšálă, šímbru* (BN, Ilva, 1), *šinevá* (BN, Ilva, 2), *întrodúși* (BN, Ilva, 3), *adúšé, šuocáne, cuošéni* (BN, Ilva, 4), *šóriš* (BN, Ilva, 5); *fužé* (BN, Ilva, 4).

Semnalăm câteva situații de fricativizare a africatei prepalatale surde în unele puncte de anchetă din Moldova:

šubăr (BC, Berești, 1); *rugášúni, scútišili, Crášún, šitéšti* (BC, Berești, 2); *fašim* (BC, Căiuți, 2); *fáši šinšti* (BC, Căiuți, 5); *šéla, šápâ* (BC, Filipești, 1); *cređinšuásâ, širiádâ, šertám, scatuálšj* (BC, Filipești, 2), *puáma šéje* (BC, Filipești, 2), *ġertášúniá, vuornišél* (BC, Filipești, 4), *zíši, šitáscâ, šinšu šéla* (BC, Vîlcele, 1), *uobišéji, pišuáriġi* (BC, Vîlcele, 3); *šéja, šinš* (BT, Coțușca, 1), *šáptisprîzášj* (BT, Coțușca, 3), *atúnša* (BT, Coțușca, 3), *fášé, plášinti* (BT, Lozna, 4), *ġertášúniá* (BT, Lozna, 4; IS, Ceplenița, 1), *uobišéju, atúnš* (BT, Páltiniș, 4), *fášém, rášitúriġ* (BT, Páltiniș, 4), *sášerát* (BT, Vorona, 4), *saráši* (BT, Talpa, 1), *muňšém* (BT, Talpa, 1), *fáši, căšúla* (GL, Matca, 1), *š-uóġ fáši* (GL, Matca, 2), *šápâ* (GL, Matca, 4), *šeuún* (GL, Matca, 5), *šéja* (GL, Drăgușeni, 1), *munšġém* (IS, Andrieșeni, 1), *uo ġnšġepút, šinštit* (IS, Țibana, 2), *fášġeu, trešéá* (IS, Răchiteni, 1), *šauúnu* (IS, Romanești, 4), *šérni, rášéšti* (IS, Vînători, 2), *šinevá, rugášúni* (NT, Hlăpești, 1), *produšém* (NT, Farcașa, 5), *aíšišá* (NT, Gîdinti, 2), *k'irpíš, válátúš* (NT, Gîdinti, 4), *dúlci, ráčésc* (NT, Tețcani, 5), *fášém* (SV, Crucea, 1), *rášitúriġ* (SV, Crucea, 2), *sušituór* (SV, Crucea, 3), *piétiši, večniġi* (SV, Pîrteștii de Sus, 2), *buošésc* (SV, Straja, 5), *partišéġi* (SV, Vicovu de Sus, 1), *ġnšét* (SV, Vicovu de Sus, 2), *bumbašél* (SV, Vicovu de Sus, 3), *ruġašúniġi* (SV, Vicovu de Sus, 6), *ašála, crášún, disfášém, ġnšársinátâ, šáfâ, rášitúriġ, sášerám, šurséli, šúturâ* (SV, Vicovu de Jos), *pišór, cuondúširiġ* (SV, Frătăuții Noi, 6), *dušém, nišġodátâ* (SV, Boroaia, 1), *ašéja*, (SV, Boroaia, 3), *partišipát, sušit* (SV, Boroaia, 5), *hajdúš, turš* (SV, Fintîna Mare, 1), *pišuári, uopiňš* (SV, Fintîna Mare, 3), *fáši, crúši* (SV, Liteni, 1), *prošedġázâ* (SV, Liteni, 2), *atúnša* (SV, Rădășeni, 3), *stríš, cuošém* (SV, Rădășeni, 1), *atúnša* (SV, Rădășeni, 3), *šéjia* (VS, Deleni, 1), *zíše, šelelálti, aíša, fášém*, dar și izolat *č* - *pláčinta* (VS, Deleni, 2), *uoršiši*

pronunțate anterior și nu posterior ca în graiurile moldovenești: *šéršéġi šínâ, šinš, šáfâ, šápâ, dúlšé, muš, ápâ, pišór, púriš, maš; cúrzé, zém, zínġer'ě, zánâ, zinúnġ'k', fúžé, ġnžé, šġžé*. Oferim și câteva exemple actuale: *petrešere, fášáu, šorbâ, šinšte, tuoršám, zíšá, se prišepeáu, să ũe cuminiš, meržáu, meržé, strġnžá* (HN, Petrița).

(VS, Mărășești, 1), *sășitâ* (VS, Mărășești, 1), *șenușâ* (VS, Mărășești, 5), *sărvîșu* (VS, Vetrișoiaia, 2), *fășî*, *çuolășéj*, *tuorș* (VS, Vetrișoiaia, 4), *sác*, *acéja*, *ziécî*, dar și izolat *uobișéj* (VS, Vetrișoiaia, 5), *servís*, *șîņș* (VS, Miclești, 1), *dúlși* (VS, Miclești, 2), *trîizăș* (VS, Miclești, 3), *așéje*, sâ *șusésc* (VS, Popeni, 6), *húșili* (VS, Vutcani, 2); *scúržim* (BC, Căiuți, 2).

Pierderea elementului oclusiv apare și în cazul africategi sonore *ğ*, pentru care oferim câteva exemple, în următoarele puncte de anchetă: *frázed* (BC, Căiuți, 4, f, 90 de ani, 4 clase); *ažúņžî* (BC, Căiuți, 4); *múlži* (BC, Căiuți, 6); *veržili* (BC, Filipești, 1), *meržám*, *liņžái* pi *déžtj* (BC, Filipești, 2); *ženuj'k'* (BC, Filipești, 4), *dižába* (BC, Vîlcele, 1), *žem* (BT, Coțușca, 2), *ženuj'k'*, *săržént* (BT, Păltiniș, 1), *žínirli* (BT, Păltiniș, 1, 4), nu mă pūot *inžăljęžj* (BT, Păltiniș, 1), *žam* (BT, Păltiniș, 1), *ažuņžém* (BT, Păltiniș, 3; IS; Andrieșeni, 1); *ažúņžim* (BT, Vorona, 1), *tuocmáz* (BT, Vorona, 3), *uņžéu* (BT, Talpa, 1), *plîņži*, *stîņžám* (GL, Matca, 6), *mjeržám*, (GL, Matca, 9), *súži* (GL, Drăgușeni, 1), *mulžém* (IS, Ursărești, 2), *fulžérj* (IS, Romanești, 1), *máržinâ* (NT, Hlăpești, 1), *ženuj'k'* (NT, Tazlău, 2), *strîņžém* (SV, Crucea, 1), *mulž* (SV, Crucea, 4), *măržéli* (SV, Mihoveni, 2), sî *meržé* (SV, Mihoveni, 4), *strîņži*, *máržina* (SV, Vicovu de Sus, 2), *mjeržéu* (SV, Vicovu de Sus, 3), *aljęžém*, *batžócurâ*, *mjeržém*, *muoșnéž*, *strîņž* (SV, Vicovu de Jos), *frázid*, *coņželát* (SV, Boroaia, 3), *ažuņžém*, *fužít* (VS, Mărășești, 2), *adáyž* (VS, Mărășești, 4), *žámurj* (VS, Vetrișoiaia, 1), *ažuņžé* (VS, Vetrișoiaia, 2), *seržént*, *fužít* (VS, Miclești, 1), *scúrži* (VS, Miclești, 2), *meržém* (VS, Miclești, 3).

Fenomenul fricativizării africategilor prepalatale este în regres, africategile păstrîndu-se nealterate, ca în limba literară, uneori chiar la subiecții în vîrstă: *fáci* (BC, Căiuți, b, 79 de ani, 8 clase); *čártâ*, *fășim*, *șajzăș* (BC, Vîlcele, f, 72 de ani, 8 clase); sâ *fáčé* (BT, Lozna, f, 87 de ani, 7 clase); *inčépi* (GL, Matca, f, 32 de ani, 8 clase), *Cráčún* (GL, Matca, b, 84 de ani, 4 clase), *ráčituri* (NT, Tețcani, f, 66 de ani, 4 clase); *večínli*, *čevá* (SV, Pîrteștii de Sus, b, 55 de ani, 10 clase), *ulčjéli*, *dúlčj* (SV, Straja, f, 73 de ani, 8 clase); *čápá*, *deč*, *čímbru* (VS, Vetrișoiaia, f, 37 de ani, 10 clase), *šumulésc*, *šenātuésc* (VS, Popeni, f, 64 de ani, șc. prof.); *alégj* (BC, Căiuți, b, 79 de ani, 8 clase); sâ *mérđi* (BT, Coțușca, f, 37 de ani, 12 clase), *inžjelégerja* (BT, Lozna, b, 65 de ani, fost profesor); *gem* (GL, Matca, f, 37 de ani, 8 clase), *plîņđi* (IS, Ceplenița, b, 68 de ani, 8 clase), *culegá*, *márđineđa* (IS, Popoi, f, 72 de ani, 2 clase); *míņđa* (SV, Straja, f, 73 de ani, 8 clase), *mérđám* (SV, Rădășeni, f, 57 de ani, 10 clase); *strîņđim*, *alégim* (VS, Vetrișoiaia, 3, f, 37 de ani, 10 clase).

De altfel, fenomenul fricativizării africatelor prepalatale nu se manifestă cu consecvență în toate graiurile din nordul dacoromânei, acestea conservându-se în unele zone nu doar la subiecții tineri sau cu instrucție medie. Uneori, chiar la subiecții în vîrstă aparținînd graiurilor moldovenești sau ardelenenești, africatele se păstrează nealterate, ca în limba literară, variația diagenerațională nemaiconstituind un criteriu clar de delimitare între formele regionale și cele literare: *răsučéște* (BN, Ilva, 3, b, 50 de ani, 10 clase); *adúșé, șuocáhe* (BN, Ilva, 4, f, 63 de ani, 4 clase), *fáče* (HN, Dealul Babii, 1, f, 72 de ani, 4 clase), *atpúńca* (HN, Dealul Babii, 4, f, 67 de ani, 4 clase), *ulčjélj, dúlčj* (SV, Straja, 1, f, 73 de ani, 8 clase), *cuońčédiu, činđáš* (SV, Frătăuții Noi, 6, b, 68 de ani, școală profesională), *vac, dučám* (SV, Broșteni, 4, f, 61 de ani, 7 clase); *fuğít* (dar și *fužít*, la același subiect), *gălăğj* (BC, Vilcele, 2, f, 72, de ani, 8 clase); *márğină* (BN, Ilva, 4, f, 63 de ani, 4 clase), *sínğilj*, dar și forma cu africata fricativizată, *sínžilj* (NT, Tețcani, 1, f, 47 de ani, 12 clase), *cúrgj, mulğé, ajúńğé* (SV, Pîrteștii de Sus, 1, f, 51 de ani, 10 clase), *rágilá* (SV, Pîrteștii de Sus, 3, f, 51 de ani, 10 clase), *míńga* (SV, Straja, 1, f, 73 de ani, 8 clase), *čéva, činevá* (SV, Fîntîna Mare, 5).

Așa cum s-a putut observa în această descriere, în unele zone din spațiul românesc de la nordul Dunării africatele își modifică modul de articulare, fricativizându-se, dar și locul de articulare, durificându-se, în timp ce în alte regiuni se pastrează nealterate, ca în limba literară și ca în aria sudică a dacoromânei. În același timp, în zonele în care se produce fricativizarea sau durificarea africatelor prepalatale, formele cu africatele alterate coexistă cu cele păstrate ca în literară, fenomenul ținînd nu doar de variațiile diagenerațională, diastratică sau diasexuală (care nu pot fi susținute cu exemple concrete în toate situațiile), ci și de situația de comunicare și de statutul socio-cultural al interlocutorului.

Bibliografie

- Gafton, Alexandru, *Caracterul neîntrerupt al influențelor maghiare asupra românei*, publicat online pe site-ul academia.edu (http://www.academia.edu/6978305/Influenta_maghiara), accesat la 1.XII.2014.
- Guia, Sorin, *Dialectologie română. Studii și corpus de texte*, Iași, Editura Vasiliana'98, 2014.
- Király, Francisc, *Contacte lingvistice. Adaptarea fonetică a împrumuturilor românești de origine maghiară*, Editura Facla, Timișoara, 1990.
- Pál, Enikő, *Influența limbii maghiare asupra limbii române. Perioada veche*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014.
- Todoran, Romulus, *Contribuții de dialectologie română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

Rusu, Valeriu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1984.